

Проф. др Слободан Тодорић, пуковник

У чланку је разматрана професија официра с теоријског и историјског становишта. На основу теоријског одређења, професија официра са разматра кроз три битне карактеристике: стручност, одговорност и корпоративност. На основу тога, аутор сматра да официрска професија испуњава основни критеријум професионализма. Али се официрска професија, с обзиром на функцију, третира и као позив, а не као обична професија, јер је сматрају средством за остварење неког вишег циља (официр је, у очима јавности, бранилац домовине), што ствара посебан осећај части и дужности. Када је у питању стручност, као значајна карактеристика сваке професије, у раду је анализирана главна особеност официрске професије – управљање силом. У вези с тим је и посебна друштвена одговорност официрске професије – да се сила употреби само за друштвено оправдане циљеве.

Бављење официрском професијом ограничава се на пажљиво одабрану групу, чији припадници, вероватно, имају мање изванпрофесионалних контаката од већине других професија, а линија раздвајања између те групе и цивила јавно је симболизована униформом и ознакама чина.

Аутор наглашава да се еволуција официрске професије одвија у смеру унутрашње диференцијације и пораста улоге организационо-специјалистичких функција. Ипак, она је ограничена свесним деловањем на одржавању и неговању осећаја војничке заједнице, официрске части и дужности.

Концепт професионализма

Професија (лат. *professio*) значи занимање, струку, стручни позив. „У том смислу, под овим појмом се подразумева оспособљеност појединца за делатност коју обавља према друштвеној подели рада, као и за радне задатке које обавља у оквиру одређеног подручја рада“.¹ Да би неко занимање постало професија, мора да буде професионализовано, тј. мора да добије основна обележја професије, а то су: организација, аутономија, дуготрајна едукација, код части, социјална одговорност и осећај припадности професији. Мада постоје разлике у дефинисању, већина научника се слаже у томе да професију, као посебну врсту радне делатности, карактеришу: функционална стручност, одговорност и дух корпоративности.

¹ Педагошки лексикон, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1996, стр. 410.

Функционална стручност. Под функционалном стручношћу се подразумевају специјализовано знање и вештина у областима значајним за живот појединца и друштва у целини. Она се стиче у процесу дуготрајног школовања и током радног искуства. У суштини, професионална знања су интелектуална знања. Садржана су у писаној форми и имају своју историју и развој. Установе које се баве истраживачким радом и едукацијом у оквиру одређене професије остварују сталну везу између теорије и праксе на веома различите начине. Постоји стална потреба за развојем, унапређивањем и трансфером професионалних знања и вештина, који су интегрални део образовно-научног и културног система друштва. Ту димензију немају обичне вештине и занати, којима се овладава обучавањем на основу постојеће технике, без потребних научно-теоријских референци. На тај начин, стицање професионалних знања и вештина има две фазе: прву, у којој се добија опште образовање и културна основа, и другу, у којој се стичу специјализована знања и вештине примерене конкретној професији. Шира знања и општу културу пружају општеобразоване институције, а стручном фазом професионалног образовања баве се специјализоване институције у којима раде професионалци. Међутим, и специјализоване институције донекле доприносе општем образовању и развоју опште културе.

Одговорност. Професионалац је стручњак у пракси који ради у одређеној друштвеној средини и пружа услуге које су неопходне за опстанак друштва, као што су здравствене, образовне, правне и сличне услуге. То су опште услуге и за њихово обављање су потребни висока стручност и широко знање. Због монопола стручности и општости од професионалца се очекује да пружи услугу онда када се то од њега тражи. Та врста одговорности издваја (разликује) професионалца од других занимања, за која се подразумевају одређена интелектуална знања и способности. Ако, на пример, неки истраживач у области биолошко-хемијских наука своја знања користи на начин који је штетан за друштво, он је истраживач, али не и професионалац. У основи професионализма су одговорност у пружању услуга друштву и оданост струци. Дакле, професионалац се не може бити без одговорности. Лекар, на пример, престаје да буде лекар, или судија да буде судија, ако су неодговорни и раде на штету друштва. За професионалца материјална надокнада за рад није примарни и искључиви циљ. Она је само делимично одређена погодбом на отвореном тржишту, на основу професионалних стандарда и устаљених норми.

Уколико постоји нека значајна професија чије обављање није конкретно регулисано материјалном надокнадом, власт треба да има одговарајући став о односу те професије према остатку друштва. Спор који може да настане у вези са тим обично убрзава регулисање те надокнаде. Тако професија, на извесан начин, постаје морална категорија која изражава вредности и идеале којима се руководе њени

чланови у односу с лаицима. Она се заснива на неписаним правилима, која се спонтано преносе кроз образовни систем, али и на писаним канонима професионалне етике.

Корпоративни дух. Међу припадницима професије влада осећај јединства и свест о себи као посебној друштвеној групи која се разликује од група нестручњака. Такав осећај је заснован на дуготрајном процесу школовања и оспособљавања, дисциплини и навикама развијеним током стицања професионалне компетенције. Пословна и стручна повезаност припадника одређене професије условљава и јединствену друштвену одговорност. Осећај јединства се испољава у професионалној организацији, која обликује и примењује стандарде професионалне компетенције и одговорности. Припадност професији, уз посебну стручност и преузимање посебне одговорности, постаје критеријум професионалног статуса, чиме се прави јасна разлика између професионалца и аматера. Због интереса професије њеним припадницима је забрањено коришћење професионалне компетенције у областима у којима та професија није релевантна. Такође, професија их штити од оних који јој не припадају, али због резултата у другим подручјима претендују на професионалну компетенцију.

Професионалне организације су или удружења (асоцијације) или бирократизоване групе, или и једно и друго. На пример, у професионалним удружењима, у области медицине или права, професионалац ради као независно лице и има непосредни контакт са својим клијентом. Бирократске професије, као, на пример, дипломатска служба, имају висок ниво специјализације и одговорности унутар професије и обављају услуге за друштво као целину. Та се два типа професије не искључују међусобно. Наиме, у већини професионалних удружења постоје бирократски елементи, а таква удружења често допуњују формалну структуру бирократских професија. Професионална удружења обично имају писане етичке кодексе, пошто се сваки њихов појединац индивидуално суочава с проблемом одговарајућег односа са клијентом и колегама. С друге стране, бирократске професије настоје да што више развију осећај колективне одговорности и одговарајућу улогу своје професије као целине у друштву.

Институција официра

Настанак и развој

Институција официра као старешине с одређеним чином и одговарајућим командним и управним функцијама јавила се тек с појавом слободних најамника,² крајем 15. века. Назив официр први пут је упо-

² Најамници су припадници војске који добровољно и за новац обављају војну службу и ратују за туђе интересе.

требљен 1573. године у делу Филипа Клева о вођењу рата, и то за сва лица која су имала државну функцију. Крајем 16. века у Француској је изразом официр означаван старешина у војсци, па се то значење проширило у већини европских војски. Међутим, од официра се захтева не само да воде своје јединице у борби већ и да их припремају кроз учење историје ратне вештине и савлађивање одређених техничких знања, па се не може говорити о професији официра у том периоду. Наиме, у периоду најамничких војски официр је био предузимач који је прикупљао најманике и продавао њихове услуге. Личне способности заповедника нису имале велики значај, а официри најамничких војски нису чинили јединствену групу са заједничком традицијом, идеалима и професионалним духом. „У најбољем случају, испољавали су солидарност трговачког типа – признавали су, на пример начело поштовања склопљеног споразума“.³

Упоредо с официром најамником, постојао је и официр аристократа. Ни једни ни други нису сматрали официрску службу професијом: за најманике је она значила добит, а за аристократе аматере била је хоби. „Уместо стручног обављања свог посла, чему тежи професионалац, циљ најманика је био профит, а аристократе – част и авантура.“⁴ С појавом стајаћих војски,⁵ које су постепено смењивале најманике, официр аристократа је добијао све значајнију улогу. Сматрало се, наиме, да „свако ко је племенита рода“, а посебно аристократа, поседује смисао за командовање. Отуда је било случајева да се на високе војне положаје постављају деца из аристократских породица одмах по рођењу. Ти положаји су често били предмет политичких интрига и ривалства разних клика, и још чешће су куповани и продавани.

Професионализовање официрског кадра

Брзи развитак војне технологије у 19. веку условио је промену како у војној стратегији и тактици тако и у унутрашњем устројству оружаних снага и официрског састава. За време Наполеонових рато-

³ Жежи Вјатр, *Социологија војске*, ВИЗ, Београд, 1987, стр. 226.

⁴ S. P. Huntington, *The Soldier and the State*, The Theory and Politics of Civil-Military Relations, Cambridge Massachusetts, 1957, p.20.

⁵ Облик организације оружаних снага, чије је основно обележје постојање сталних регуларних јединица и професионалног старешинског кадра у миру и рату. Стајаће војске карактерише, пре свега, обавезни систем попуње војничким саставом, чврсто изграђен централизован систем руковођења и командовања и висок техничко-технолошки ниво обуке. Постојала су два основна облика попуњавања јединица стајаће војске: добровољно и врбовањем. Већи део људства врбован је, по правилу, у земљи, али су примани и странци ако се другачије није могло осигурати формирање нових јединица (опширније: *Војна енциклопедија*, том 9, 1985, стр. 130).

ва и увођења опште војне обавезе већина земаља је формирала установе за образовање официрског кадра и одредила услове које кандидат мора да испуни да би постао официр. У масовној армији (национална армија), с развијеном техником, командовањем се више нису могли бавити племићи аматери јер је за такву делатност постала неопходна стручна припремљеност. Војна служба је попримила облик грађанске дужности, па је постао неопходан нови тип официра, односно стварање групе професионалних официра на којима се заснивала армија.

Официри нове армије били су квалитативно другачији од својих предходника, јер су се у револуционарним догађајима издизали из народа. Они нису били повезани са племством, које је традиционално било предодређено да „брани домовину“. На војску се гледало као на продужену руку народа. Официре су постављали представници државне власти, за коју је сматрано да заступа народ и да делује у његово име. Та промена је настала у буржоаској револуцији и била је страна феудализму. Официри су почели свој посао да третирају као специфичну професију којој се треба потпуно посветити и која је у служби народа, а не владара. Те промене су се двојачко одразиле на стварање професионалног официрског кадра. С једне стране, омогућавале су приступ официрским положајима и људима који нису имали никакав друштвени положај (ни онај који доноси новац, ни онај који је обезбеђиван пореклом). За њих је армија била могућност за напредовање на друштвеној лествици. С друге стране, због буржоаских промена армија је постала склониште за племиће и аристократе који су у другим срединама губили друштвене позиције. Међутим, и када је официрски кадар задржавао специфичан племићко-аристократски састав, и када је био отворен за људе из других слојева, издвајала се друштвена група чија је заједничка карактеристика била рад у официрској професији и чија је солидарност све више добијала облике професионалне солидарности.

У 18. веку официрски кадар се сталешки учврстио. Регулисане су дужности, права и припадности официра а у већим армијама уведена је подела на ниже (од потпоручника до капетана) и више чинове (од мајора до пуковника). Посебно је пажљиво биран виши командни и, нарочито, генералштабни кадар. У другој половини 19. века започета је специјализација официра према струци: генералштабна, административна, интендантска и артиљеријско-техничка. Упоредо с увођењем опште војне обавезе, официри су све више класификовани као активни и резервни официри, а њихов бројни однос зависио је од величине мирнодопских војних ефектива, предвиђених ратних формација, материјалних могућности, система обуке, и другог.

Без обзира на промене у начину живота, свакодневним послови-ма и тежњама, до којих долази услед промена технологије и облика ратовања, јавност има стереотипну представу о официрима. Разлог за то је, делимично, чињеница да та професија није, попут неких других (на пример лекарска или судијска), довољно отворена и транспарентна, а шира научна и стручна јавност не посвећује јој одговарајућу пажњу. Широј јавности су обично позната иступања највиших војних представника у одређеним приликама, а и у интелектуалним круговима се тешко с истим респектом прихвата професија официра као друге професије. Чак ни официри не прихватају све импликације свог професионалног статуса. Тако се дешава да се израз „професионалац“ користи насупрот изразу „аматер“, којим се означава лице које не припада војној организацији. Наиме, под професионалним официрем се подразумева лице чије је занимање војна делатност, а то занимање испуњава основни критеријум професионализма. Међутим, у пракси ниједно занимање нема све карактеристике идеалне професионалне групе. То важи чак и за лекарску и судијску професију, које се обично узимају као типичне. Официрска професија је вероватно међу професијама које нису блиске том идеалу. Па ипак, она је по основним карактеристикама неоспорно професија и израженија је што је ближа том идеалу.

Свака професија има неку функцију која је у интересу друштва. Функција официрске професије је посебно значајна и има одређене специфичности у односу на друге професије. Прва специфичност је у томе што та професија у мирнодопским условима нема посебан значај и улогу, тј. нема непосредну примену, а потребна је у евентуалној ратној опасности и у рату. Због тога официри, као и сва друга војна лица, у мирнодопско време имају радикално другачији положај од свих других професионалних група. С друге стране, за време рата официри и целокупни састав војске добијају изузетан значај и улогу. Због специфичности војне службе, официрску професију већина грађана, па и сами припадници те групе, третирају као позив, а не као обичну професију због тога што је, као и неке друге професије, сматрају средством за остварење неког вишег циља. Официр је у очима јавности бранилац домовине, а не неко ко испуњава извесан број обавеза према унапред одређеним начелима. То код официра изазива посебан осећај части и дужности. И, док се у свакој другој професији може, мање или више, толерисати одступање од потребног нивоа части, код професионалних официра су захтеви везани за част неупоредиво строжи. Чак је у рату официрска част често важнија од стручних знања официра.⁶

⁶ Опширније: Р. Рајић, *Савремени официрски кор*, „Војно дело“, бр.4-5/97, стр. 201–220.

Друга специфичност официрске професије јесте њена интегрисаност у хијерархијску структуру армије. Истина, хијерархијски тип организације не односи се искључиво на војску – познат је и у другим професијама. Ипак, нигде није толико значајан као у војсци и нигде толико не утиче на односе изван службе. Због хијерархијске структуре армије сви њени припадници имају одређени војни чин, при чему изнад себе увек имају низ људи на вишим степеницама хијерархијске лествице и испред себе одређени број група с различитим положајем у војсци.

Трећа специфичност официрске професије јесте могућност њених припадника да располажу силом иако су формално потчињени државним властима, односно највишем државном руководству. Наиме, у одређеним историјским условима и односима снага војска је имала независну улогу, некад прогресивну, а понекад и реакционарну.

Четврта специфичност професије официра јесте то што се квалификације припадника војске не могу применити у цивилној делатности. Чак и висока војна квалификација може да буде бескорисна у професионалној делатности изван војске, и обрнуто. Та чињеница повећава ексклузивност групе професионалних официра и њену кохерентност. У савременим условима, међутим, а још више у будућности, значај тог чиниоца ће бити све мањи због увођења нових технологија, због којих ће официри (или барем њихов део) морати да поседују велика техничка знања која ће моћи да користе и изван војске.

Карактеристике официрске професије

Професију официра, као и сваку другу, карактеришу: стручност, одговорност и корпоративност. Када је реч о стручности, поставља се питање у чему је особеност струке официра, тј. да ли у оквиру официрске професије постоји нешто што је заједничко официрима и чега, истовремено, нема у цивилним професијама. Наиме, професија официра обухвата бројне специјалности од којих се многе сусрећу у цивилној структури, као што су: инжењери, лекари, пилоти, везисти, информатичари итд. Чак и ако се занемаре техничке специјалности, глобална подела војне организације на копнени, ваздухопловни и морнарички састав условљава велике разлике у врсти стручних знања и вештина које су потребне официрима. На пример, командант поморске јединице и командант пешадијске дивизије решавају веома различите проблеме, па су им потребне веома различите способности, знања и вештине. Ипак, постоји једна посебна област у оквиру официрске професије која намеће свим, или готово свим официрима заједничку карактеристику по којој се разликују од свих, или готово свих цивилних професија. Ту особеност официрске професије Х. Ла-

свел⁷ је изразио синтагмом „управљање силом“ Основна функција војске се огледа у вођењу успешне оружане борбе. У вези с тим, дужности официра обухватају: 1) организовање, опремање и обуку војних јединица; 2) планирање њихових активности, и 3) руковођење (управљање) тим активностима, како у борби, тако и изван ње.

За управљање силом официр треба да поседује знања и вештине неопходне за командовање, усмеравање и контролу над људством које му је поверено. Они су заједнички за све официре (копнена војска, ратно ваздухопловство и морнарица). Управљање силом је, дакле, *differentia specifica* официрске струке. У оквиру војне организације постоје специјалности под којима се подразумевају знања и вештине који могу значајно да доприносе остваривању основне улоге војске, али оне према струци официра имају исти однос који има струка медицинске сестре, лабораторијског техничара, фармацеута или рентгенолога према лекарској професији. Ниједан од таквих специјалиста који је на служби у војсци није оспособљен и није у стању да управља силом, што ниједно помоћно занимање у оквиру медицинске струке не обезбеђује постављање дијагнозе и одређивање терапије пацијентима. Они јесу део официрског кадра по капацитету, као што је администрација део државног апарата, али не чине професионално тело.

Унутар официрске професије постоји подела по видовима, родовима и службама, управо као што у оквиру медицине постоје специјалисти за срце, унутрашње органе, нервни систем итд. Официрска струка се односи на управљање силом у оквиру тачно одређених и прописаних услова. Разноликост услова за употребу силе и бројност форми њене примене намећу потребу за претходном припремом (предспецијализација), као и за проценама (тестирање) применљивости метода и техника. Што су веће снаге и средства којима официр располаже (управља) и разноврсније ситуације и услови њихове употребе сразмерно је виши ниво његове професионалне компетенције. Официр који командује борбеним дејствима ваздушнодесантне дивизије или транспортне оперативне групе професионалац је високог ранга. На још вишем нивоу професионалних знања је официр који командује операцијом у којој се комбинују поморске, ваздухопловне и копнене снаге. Очигледно, за официрску струку је неопходан висок ниво знања и вештина. Незамисливо је да појединац, без обзира на интелектуалне особине, руководилачке способности и карактерне црте, успешно обавља официрску функцију без одговарајуће обуке и искуства. Истина, може се замислити да необучени цивил за краће време обавља улогу професионалног старешине нижег нивоа, као што и

⁷ Један од најпознатијих америчких теоретичара власти (Ј. Ђорђевић, *Политички систем „Савремена администрација“*, Београд, 1985, стр. 27).

сналажљиви лаик у некој опасној ситуацији може да надомести кратко одсуство лекара. Наиме, пре него што је управљање силом постало изузетно обиман и комплексан посао (као у савременим условима), могао је да га обавља појединац без специјалне обуке, али је сада то незамисливо. Јер, само онај ко је у потпуности посвећен том позиву може да има висок ниво професионалне компетенције. Официрска струка није ни занат (који је првенствено заснован на техници и мануелним способностима), нити уметност (која захтева јединствен и непреносив таленат), већ скуп изванредних интелектуалних знања и вештина за која је потребно свестрано студирање и стално усавршавање. Треба узимати у обзир чињеницу да је струка официра управљање силом, а не њена непосредна примена (извршавање). Док је, на пример, управљање ватреним дејством неког стрелачког оружја или артиљеријског оруђа, у основи, механичка функција, за управљање ватреним дејствима пешадијске чете, односно артиљеријског дивизиона, потребна су шира интелектуална знања и вештине.

Професија официра подразумева, пре свега, широку општу културу. Јер, начини организовања и методе употребе силе у свим периодима историје тесно су повезани с културним обрасцем друштва. Ратна вештина се у већој мери него, на пример, право прожима с историјом, политиком, социологијом и психологијом. Штавише, она има веома блиске везе са природним наукама, као што су хемија, физика, биологија итд. Да би у потпуности овладао својом струком, официр мора да разуме бројне релације и утицаје других области знања и вештина и како да их на најбољи начин искористио за сопствене циљеве. Реално, он не може да развија свој аналитички рефлекс, проницљивост и имагинацију уколико је уски стручњак. Због тога што, попут лекара, стално „бди“ над људима, официр мора да познаје људску душу, мотиве деловања људи, њихово понашање и психичко стање. Такође, професија официра намеће својим припадницима посебну друштвену одговорност: неодговорно и нестручно обављање те професије имало би веома штетне друштвене последице. Инсистира се на употреби силе само за друштвено оправдане циљеве (тј. на легитимној и легалној примени силе) а интерес друштва је да се та сила искористи за сопствену војну безбедност. И, док све друге професије до извесног степена регулише држава, официрска (војна) професија је монопол државе. Док се струка лекара испољава у утврђивању дијагнозе болести и њеној терапији (лекар је одговоран за здравље својих пацијената), струка официра се испољава у управљању силом (официр је одговоран за војну безбедност како оружаних снага, тако и друштва у целини). Због такве одговорности официр мора да има веома висок ниво стручности, и обрнуто. Интерес грађана је да буду безбед-

ни. Држава је непосредно одговорна за то, као и за остваривање других друштвених вредности, али једино официрски кор⁸ у потпуности сноси одговорност за војну безбедност (искључујући све остало).

Официр не обавља своју дужност првенствено због материјалних разлога. Он није класични најамник, који пружа своје услуге тамо где му најбоље плате, нити је повремени грађанин – војник надахнут патриотизмом и осећајем дужности, с јаком личном жељом да се усавршава у послу који обавља. Мотивација официра се огледа у оданости позиву и осећају одговорности да своју дужност обавља на добробит друштва. Друштво, с друге стране, може да обезбеди ту мотивацију ако својим официрима осигура редовна и задовољавајућа примања. Иако официр поседује одређени (висок) ниво интелектуалних знања и вештина за чије је овладавање потребно интензивно студирање и стално усавршавање, слично правнику и лекару, он није одвојен од људи (непрекидно се бави људима). Тест његове професионалне способности се огледа у примени стечених знања на људски чинилац. Пошто та примена није, првенствено, материјално стимулисана, официру је потребно сигурно политичко и војно руководство које детаљно познаје и разуме његову одговорност према људима, субординацију, односе у служби и социјалну ситуацију државе у чијој служби се налази. Односи унутар војне организације и понашање официра уређени су комплексом прописа, правила, обичајних норми и традиције. Однос према друштву одређен је свешћу да његова струка може да служи једино општедруштвеним циљевима посредованим легалним политичким представницима друштва. Док су лекар и правник првенствено одговорни својим пацијентима, односно клијентима, официр је одговоран својој држави. Та одговорност је стручно-саветодавног карактера, и официр не може да намеће одлуке изван своје компетенције. Он једино може да саопшти стање и потребе, а када одговорни политички чинилац донесе одлуку, мора да поступити према њој (настојећи да је што боље спроведе). Политика је, дакле, изван делокруга официрске струке. Шта више, учешће официра у политици нарушава њихов професионализам. Управо као што рат служи циљевима политике, официрска (војна) професија служи циљевима државе. Али, државник мора да поштује интегритет професије и њен делокруг.

⁸ Официрски кор је посебно бирани и у војним академијама и другим високим војним школама обучавани, оспособљавани, у националном и патриотском духу васпитавани старешински састав, оплемењен националном официрском чашћу, задојен славним националним војничким традицијама, прожет високом дисциплином, надахнут храброшћу и јунаштвом и спреман на пожртвовање за националне и отаџбинске идеале. Организован је у специфичној професионално-корпоративној организацији, која је релативно затворена, једнодушна, чврста, братска и часна организација активних официра опредељених за националну војску у националној или грађанској држави (Р. Рајић, *исто*, стр. 202).

Официрска професија се ограничава на пажљиво одабране појединце. Интерес војне безбедности намеће потребу за комплексом стручних институција које моделују официрску професију као аутономну друштвену целину. Корпоративна структура официрског кора садржи не само званични бирократски апарат већ и удружења, школство, штампу, обичаје и традицију. Она је одвојена од остатка друштва. Физички (индивидуално и колективно) припадници те професије имају много мање изванпрофесионалних контаката него припадници већине других професија. Линија раздвајања између официра и цивилног лица је јавно симболизована униформом и ознакама чина (ранга).

У оквиру професије, хијерархија чинова означава ниво компетенција. Чин је инхерентно индивидуално обележје и одражава професионално достигнуће појединца изражено у категоријама искуства, старешинства, образовања и личне способности. Постављења на одређена формацијска места обавља официрски кор на основу јасно дефинисаних правила и принципа које установљава држава. Док у бирократским установама моћ произилази из функције коју неко лице обавља, у војној организацији функција (моћ), начелно, произилази из чина. Наиме, официр се поставља на одређене дужности на основу чина који поседује (тј. он, по правилу, не добија чин зато што обавља неку дужност, мада у пракси има изузетака). Генерално, професионални карактер официрског кора заснива се на приоритету хијерархије чинова у односу на хијерархију дужности (функције). Официрски кор обухвата и део резервних официра (непрофесионалци). То је условљено променљивошћу потреба за официрским саставом, као и немогућношћу држава да стално одржавају официрски кор у обиму који је потребан због безбедносне ситуације.

Резервни официрски састав је привремена допуна официрског кора. Оспособљен је за обављање одређених дужности у оквиру војне организације. Док се резервни официри налазе у активној служби третирају се као чланови официрског кора и имају све прерогативе и одговорности професионалних официра истог ранга. Међутим, постоји јасна разлика између професионалног и резервног официра: пријем у састав професионалних официра је много рестриктивнији него пријем у резервни састав. Резервни официр изузетно може да досегне ниво стручности професионалног официра, па се због тога већина резервног официрског састава налази на нижим формацијским местима. Они су, као стабилни елемент војне структуре, као и због супериорности професионалне компетенције, одговорни за обуку и за едукацију резервиста. Резервиста само за одређено време преузима професионалну одговорност, док је његово радно место, по правилу, изван војске, па су његова мотивација, скала вредности, понашање итд. често много другачији него код професионалног официра.

Војници на одслужењу војног рока, војници по уговору и подофицири потчињени су официрском кору и саставни су део војне организације. По правилу, не поседују потребна знања и вештине, нити имају професионалну одговорност официра (професионалца). Они су обучени само за примену силе, а не за управљање силом. Њихово занимање је занат, а не професија. Том суштинском разликом између официрског кора и осталог војничког састава повучена је оштра линија којом се раздвајају та два дела војне организације у скоро свим земљама света. Ако не би постојала та подела, била би могућа јединствена војна хијерархија, која се протеже од најнижег војника до највишег официра. Али, различитост тих занимања прави прекид у организационој хијерархији. Положаји у оквиру војничког састава не конституишу професионалну хијерархију, већ одражавају различите способности, могућности и дужности у оквиру војничког заната и њихова циркулација је много израженија него у оквиру официрског кора. Разлика између официра и војничког састава искључује могућност општег напредовања у служби. Понеки војник може да постане официр, али то је пре изузетак, него правило.

Еволуција официрске професије

У савременим условима долази до промене садржаја и еволуције различитих професија, нарочито официрске професије. Еволуција се одвија у смеру њене унутрашње диференцијације и повећања значаја организационо-специјалистичких функција у односу на борбене функције. Некадашња „херојска“ концепција официра као команданта који са сабљом у руци води своје војнике у напад припада историји, иако у условима савременог рата није нестао, и сигурно је да никада неће нестати, елемент личног ангажовања у борби и личног примера одважности и чврстине. То је, наиме, и даље важан, али не и једини и главни аспект официрске професије и друштвене улоге официра. Поред те традиционалне улоге, све више јача улога официра као организатора компликоване организације, као њеног руководиоца и специјалисте. За ту „менаџерску“, као и „лидерску“ улогу официра потребни су други предуслови и интересовања. Војска се све више отвара за људе који показују интерес и поседују организационе способности и спремност да прате савремена достигнућа.

Значајан елемент улоге официра у савременим условима јесте и мотивација којом се руководе људи који бирају професионалну војну службу. Поред општих мотива, као што су љубав према командовању, олакшице у стицању занимања и образовања, стабилност у професији, веома снажно мотивационо дејство има официрска част, заснована на високом степену моралности, националном патриотизму и поносу, из чега произилази и спремност свесног жртвовања за највише идеале отаџбине.

Општа тенденција еволуције официрске професије у правцу веће специјализације ипак је ограничена свесним деловањем на одржавању и неговању осећаја војничке заједнице, која постоји и поред диференцираних улога у војсци. У вези с тим, важно је питање (које захтева даља проучавања) колико унутрашња кохезија официрског састава доминира над све већом специјализацијом и диференцијацијом официрске професије. За одговор на то питање потребна је свестрана социолошка анализа и сигурно је да постоје велике разлике у војскама различитих земаља с обзиром на традицију, ниво економске, културне и политичке развијености итд.

Важно питање везано за улогу професионалног официра односи се на период након одласка официра у пензију. Социолошка истраживања те групације официра показују да код њих постоји веома снажна везаност за војску, жеља за одржавањем и неговањем односа са војском као целином посебно, са властитом јединицом (команда, установа). Често су то људи у продуктивним годинама, друштвено или политички активни, способни за организовање и обављање руководилачких и управљачких улога у разним колективима и срединама. Њихово одговарајуће коришћење, односно укључивање у професионални друштвени, привредни, културни, образовни и политички живот значајно је не само за њих (за њихово физичко и психичко здравље и опште животно задовољство) већ и за различите области живота земље у којима пензионисани официри могу да буду подстицај и конструктивни чинилац за развој и напредак.

Закључак

Професију, као посебну врсту радне делатности, карактеришу: функционална стручност, одговорност и дух корпоративности. Иако веома специфично, занимање официра испуњава основни критеријум професионализма. Особеност функције официра је „управљање силом“, што ту професију издваја из других (цивилних) професија. Поред тога, због специфичности војне службе, официрску професију грађани третирају као позив, а не као обичну професију, због тога што је средство за остваривање неког вишег циља. У очима јавности, официр је бранилац отаџбине, а не неко ко испуњава извештајан број радних обавеза. То ствара код официра посебан осећај части и дужности.

За разлику од других професија, чије је обављање мотивисано првенствено материјално-финансијским разлозима, официр своје услуге не пружа тамо где га најбоље плате. Његова мотивација се огледа у оданости позиву и осећају одговорности да своју дужност обавља за добробит друштва и државе.

Унутар официрске професије и војне службе уопште постоји строга хијерархијска структура односа. Мада такав тип организације није искључиво везан за војску (постоји и у другим професијама), нигде нема тако велики значај као у војсци.

Као и друге професије, професија официра еволуира у савременим условима. Од појаве официра као старешине с одређеним чином и одговарајућим командним и управним функцијама (крај 15. века) до појаве професионалног официра (крај 18. и почетак 19. века) протекло је неколико векова. Професионализам старешина постао је доминантна црта војне организације за време Наполеонових ратова и после њих.⁹ Еволуција професије официра у савременим условима одвија се у смеру њене диференцијације и повећања значаја организационо-специјалистичких у односу на борбене функције. Војска се све више отвара за људе који поседују информатичка знања и организационе способности и који, у вези с тим, прате савремена достигнућа.

Литература:

1. Samuel P. Huntington, *The Soldier and the State*, The Theory and Politics of Civil-Military Relations, The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, 1957.
2. Morris Janowitz, *The Professional Soldier*, A social and Political Portrait, The free Press of Glencoe, 1961.
3. Jacques van Dorn ed. *Armed Forces and Society*, Sociological essays Mouton, The Hague – Paris, 1968.
4. *Војна енциклопедија*, ВИЗ, Београд, 1985, том 4 и 5.
5. „Војно дело“, бр. 1–2/93 и 4–5/97.

⁹ Пруском војном реформом, 1808. године, први пут је звање старешине дефинисано као стручна оспособљеност стечена формалним војним школовањем.